

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ÖZEL SAYI

Cumhuriyetin 75. Yıldönümüne Armağan

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ÖZEL SAYI

Cumhuriyetin 75. Yıldönümüne Armağan

Bu Dergide Yayınlanan makalelerin her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.

ISBN: 975 - 482 - 473 - 8

ISSN: 1301 - 0522

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ - 1999

İÇİNDEKİLER

Sayfa

Prof. Dr. M. Sait YAZICIOĞLU <i>Cumhuriyetin 75. Yılında Din Öğretiminde Yeni Hedefler</i>	1
Prof. Dr. Beyza BİLGİN <i>İslam'ı Yeniden Anlamak ve Anlatmak</i>	9
Prof. Dr. Kerim YAVUZ <i>Genel Öğrenmeden Dini Öğrenmeye Yaklaşımlar</i>	55
Prof. Dr. Orhan TÜRKDOĞAN <i>Türk Toplumunda Yeni Dini Hareketler ve "Cemaatlaşma"</i>	65
Prof. Dr. Ünver GÜNAY <i>Dinin Bireysel ve Toplumsal Boyutu</i>	91
Prof. Dr. Sabri HİZMETLİ <i>Mustafa Kemal Atatürk'ün İslam Tarihi Anlayışı</i>	119
Prof. Dr. Münir KOŞTAŞ <i>Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Dünü, Bugünü)</i>	141
Prof. Dr. Münir KOŞTAŞ <i>Türkiye'de Laikliğin Gelişimi (1920'den Günümüze Kadar)</i>	185
Prof. Dr. Hasan ONAT <i>Din Alanında Yeniden Yapılanma Üzerine</i>	197
Prof. Dr. Nesimi YAZICI <i>Osmanlı Son Döneminde Cumhuriyete Hutbelerimiz Üzerine Bazı Düşünceler</i>	209
Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ <i>Milli Kültürde Dinin Rolü</i>	217
Doç. Dr. Suat CEBECİ <i>Cumhuriyet Döneminde Yüksek Din Öğretimi</i>	227
Doç. Dr. Halis AYAN <i>Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi Genel Bakış</i>	237
Doç. Dr. Mualla SELÇUK <i>Teorik ve Pratik Açmazlarıyla Kültürel Miras Öğretimini Sorgulayan Bir Deneme</i>	255
Doç. Dr. Ahmet AKBULUT <i>Din, Laiklik ve Demokrasi Üçgeni</i>	265

Yrd. Doç. Dr. Ahmet KELEŞ
*Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşunun 75. Yılında İlahiyat Fakültelerinin
Önemi* 279

Dr. İbrahim ÖZDEMİR
Çevre Biliminin Gelişiminde Çevre Ahlâkı'nın Önemi 295

ÇEVİRİLER

Prof. Christian W. TROLL (Çeviren: Dr. Ş. Ali DÜZGÜN)
*Hristiyanlık ve İslam Perspektiflerinden Sosyo-Politik ve Kültürel Çoğulcu-
luğun Temelleri*..... 319

MİLLİ KÜLTÜRDE DİNİN ROLÜ*

Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ

Milli kültürü belirtmeden önce “kültür” kelimesi hakkında az da olsa bazı bilgiler vermenin yararlı olacağını düşünüyoruz. Bu kelime “Cultura”dan gelmektedir. “Latince’de, *Colere* sürmek, ekip-biçmek; *Cultura* ise Türkçe’deki “ekin” karşılığında kullanılıyordu. *Culture* sözcüğü XVII. yüzyıla kadar Fransızca’da aynı anlama kullanıldı. İlk kez ünlü Voltaire, *Culture* sözcüğünü, insan zekasının (esprit) oluşumu, gelişimi, geliştirilmesi ve yüceltilmesi anlamında kullanılmıştır. Sözcük buradan Almanca’ya geçmiş ve 1793 tarihli bir Alman Dili Sözlüğünde *Cultur* olarak yer almıştır. Etnolog G. Klemm (1802-1867). “İnsanın Genel Kültür Tarihi” adlı on ciltlik eserinde *Cultur* sözcüğünü uygarlık ve kültürel evrim karşılığında kullandı. Sözcük ve kavram buradan İspanyolca, İngilizce ve Slav dillerine geçti. (...)

Ancak XIX. yüzyılın ikinci yarısı ile XX. yüzyılın ilk çeyreğinde, Fransızlar ve İngilizler, uygarlık (civilisation) sözcüğünü kültüre tercih ediyorlar. Fransızca da *Culture* sözcüğünün uygarlık karşılığında *Academie Française* sözlüğüne geçmesi ancak 1932’de gerçekleşiyor.”¹

Tarihçesini kısaca belirtmeye çalıştığımız “kültür” kelimesi için efradını cami, ağyarını mani bir tarif yapmak biraz zor gibi görünüyor. Bununla beraber bu kelimeye verilen anlamları birkaç gurup altında toplamak mümkün görünüyor.

A) En dar ve maddi anlamına, en yakın ifade de; bazı yeteneklerin, zihni (esprit) veya vücudun, uygun egzersizlerle gelişmesi (veya gelişmesinin sonucu)dur. “Kültür fizik” “saf matematik kültür” gibi.

B) En geniş ve normal anlamında:

1. Eğitilmiş ve bu eğitimle düşüncesini (goût), kritik duygusunu ve yargısını geliştiren şahsın karakteridir.

* Türk Felsefe Derneği ile Muğla Üniversitesi Rektörlüğünün 15.05.1998’de Muğla’da ortaklaşa düzenlediği “Medya Ahlakı ve Millî Kültür” isimli panele tebliğ olarak sunulmuştur.

1. Bozkurt Güvenç, İnsan ve Kültür, İstanbul 1984, s. 16.

2. Bu karakteri üretmeyi amaç edinen eğitimidir.

C) Medeniyetin eş anlamlısıdır².

Bu sınıflamanın dışında bazı düşünürlere göre kültürün tanımlarını şöyle ifade edebiliriz:

Thomas Stearns Eliot (1888-1965)'ya göre, "en geniş anlamında kültür, soyut kavramları anlayabilme ve kullanabilmedir³. (...) Hatta kültür, hayatı yaşamaya değer yapan şeydir."⁴ Ona göre kültür "bir bütün olarak toplumun mahsulüdür. Bir başka ifade ile toplumu toplum yapan şeydir. Yani kültür, bir toplumun herhangi bir kesiminin, herhangi bir sınıfının yarattığı bir şey değildir."⁵

Prof. Dr. Necati ÖNER'e göre, "insanın var olanlar hakkında, hangi yolla olursa olsun, edindiği bilgiler ve bu bilgilere dayanılarak ortaya koyduğu eser ve davranışlar kültür denen şeyi oluşturur. (...) Biz, bir kültürün varlığını ortaya konan eser ve davranışlardan anlarız. O halde eser ve davranışlar kültür değildir, kültürün tezahürüdür."⁶

Değerli bilim adamı sayın Prof. Dr. Necati ÖNER, bilgi türlerini aynı zamanda kültür unsuru olarak kabul ediyor. Bu bilgi türlerini de şöyle sıralıyor: Din, felsefe, bilim, san'at, düzensiz bilgi ve okült bilgiler.

Kültürü, özgü kültür ve ortak kültür olarak iki guruba ayıran düşünürümüz şöyle diyor: "Aidiyet bakımından kültürün bir kısmı bir millete özgüdür, o milletin damgasını taşır. milletlerin ayırımı kültürün bu yanı ile dir. Kültürün bir kısmı da bütün insanlığa hastır, herhangi bir milletin damgasını taşıyamaz, millilerin ortak malı gibidir. Birincisi bölgesel, ikincisi yaygındır. Birincisi sosyo-subjektif, ikincisi objektiftir.

Özgü kültür milleti millet yapan, bir toplumu kendisi yapan unsurdur. Nasıl fertleri "ben"ler ayırırsa, toplumları da birbirinden özgü kültürler ayırır. Öyle ise özgü kültür bir milletin "ben"idir.

Ortak kültür insanlığın ortak malıdır. Her milletin ortak kültürünün kullandığı kısmı, onun milli kültürüne dahil olur. Bu bakımdan milli kültürü, yalnız o milletin damgasını taşıyana indirgemek yanlıştır. Bir milletin milli kültürü, hem özgü hem ortak kültürden oluşan bir bütündür⁷. (...)

2. André Lalande, *Vocabulaire Technique et de Critique de la Philosophie*, Paris 1980, s. 199.
3. Thomas Stearns Eliot, *Kültür Üzerine Düşünceler*, Çev: Doç. Dr. Sevim Kantarcıoğlu, Ankara 1981, s. 13.
4. A.g.e., s. 19.
5. A.g.e., s. 31.
6. Prof. Dr. Necati Öner, *Kültür, Felsefe Dünyası*, cilt I, sayı 2, Ankara 1991, s. 2.
7. Prof. Dr. Necati Öner, a.g.e, s. 4-5.

Özgü kültürün fonksiyonu fertte milli zihniyeti doğurmaktadır. Zihniyet, ferdi mensup olduğu guruba bağliyan en sağlam en güvenilir bağıdır. (...) O halde güçlü millet olmanın ön şartı milli zihniyeti uyandırıp canlı tutacak özgü kültürün fertlerde yaşamasını sağlamaktır. Milli zihniyet milli güven doğurur. Milletlerde, fertlerde olduğu gibi, kendine güven duygusu olmazsa, hiçbir şey yapamazlar.”⁸

Kültür denince sadece dil, edebiyat, musiki, resim, dans, mimari değil, aile ve hukuk sistemleriyle çalışma tarzı, üretim, tüketim, ulaşım şekilleri de kasdolunuyor. “Meşhur Amerikan sosyal antropoloji alimi Margaret Mead, kültür kavramına, tabiatın dışında bir milletin hayatına şekil veren maddi ve manevi her şeyi sokuyor. Bir çocuk dünyaya geldikten sonra, aile, okul, işyeri, çarşı vesair vasıtalarla, içinde yaşadığı toplumun kültürünü alır, şahsiyetine maleder. Çocuk, bu suret içinde doğduğu ve yaşadığı toplumun bir uzvu ve temsilcisi olur. Bir millete mensup olan her fert, o milletin kültürünü, dilini, dinini, zevkini, inançlarını, örf ve adaletini beraberinde taşır. Kültür fertleri aşan, fertlere şekil, yön ve şahsiyet veren bir varlıktır.”⁹

Ziya Gökalp’a göre kültür “... bir milletin dinî, ahlakî, hukukî, aklî, estetik, edebî, lisanî, iktisadî ve fennî hayatlarının ahenkli bir bütünüdür.”¹⁰

Kültürün bazı genel tanımlarını verdikten sonra, milli kültürün ne olduğunu belirtmek konumuzun asıl amacıdır. Prof. Dr. Orhan TÜRKDOĞAN’ın Ziya Gökalp’tan naklettiği şekliyle daha net bir şekilde milli kültür “halkın geleneklerinden, yapageldiği şeylerden, örflerden, sözlü veya yazılı edebiyattan, dilinden, musikisinden, dininden, ahlakından, estetik ve ekonomik mahsullerinden ibarettir. Başka bir ifadeyle, milli kültür, antropolojik manada maddi ve manevi kültür yaratmalarının bir bütünüdür. (...) Bir de Gökalp sosyolojisinde ikinci bir kültür alanı daha vardır ki, o da “tehzib” veya yüksek tahsil görmüş yüksek bir terbiye ile yetişmiş hakiki aydınların kültürüdür. Böylece **hars** halkın kültürü olduğu halde, **tehzib** aydınların kültürüdür. (...) Gökalp sosyolojisinde milli kültür veya hakim kültür halkın meydana getirdiği değerler sisteminden ibarettir ve temelinde halk vardır.”¹¹

“Antropologlar, milli kültürün, kültürel bütünden ayrı olarak, bir kaç hususi anlamı olduğu noktasında ittifak halindedir. Bunlardan ilki, milli kültürün, din, felsefe, edebiyat ve ilim alanlarında milli başarıları veya kültür ürünlerini ihtiva etmiş olmasıdır. (...) İkincisi ise milli ölçüde faali-

8. A.g.e., s. 6

9. Prof. Dr. Mehmet Kaplan, Kültür ve Dil, İstanbul 1997, s. 24.

10. Prof. Dr. Orhan Türkdoğan, Milli Kültür, Modernleşme ve İslam, İstanbul 1983, s. 28.

11. A.g.e., s. 12.

yette bulunan idarî, iktisadî, dinî ve benzeri müesseseleri ihtiva etmesidir. Milli kültürden anlaşılan üçüncü anlam da, milletin tüm mensupları yoluyla ortak olunan ve fertlerin doğrudan gözlemi ile tahkik edilebilen müşterek davranış şekillerinden ibaret olmasıdır¹².

(...) Nasıl kültür milli, medeniyetler milletlerarası ise aynı şekilde milli kültür de milli bir kimliğe sahip olduğu halde tehzip milletlerarasıdır. Bu anlamda olmak üzere, tehzip medeniyetimizin bir ürünü, milli kültür ise halkımızın yaratmasıdır. Gökalp'a göre tehzip hususi bir duyuş, düşünüş ve yaşayış tarzıdır. Yukarı sınıfın malı olduğu için aristokratik bir hususiyete sahiptir. Milli kültür ise, dini hayat, ahlakî hayat, rasyonel hayat, iktisadî hayat, lisanî hayat, fennî hayat fikri sosyal hayatın bütün unsurlarını ihtiva eder, tabi iradenin mahsulüdür, suni değildir. (...) Milli kültür halkın geleneklerinden, yapageldiği şeylerden, örflerinden sözlü ve yazılı edebiyatından, dilinden, musikisinden, dininden ahlakından ve estetik değerlerinden ibarettir¹³.

(...) Milli kültürün kaynağı duygularımız, tehzibin kaynağı ise bilgiler olduğundan, bir millet başka bir milletten dini, ahlaki ve estetik duygularını taklitle kazanamaz, ancak, bilgilerimiz, usule ve iradeye bağlı olması sebebiyle taklit edilebilir. O halde değişmeye açık olan milli kültür değil, tehziptir. (...) Tehzibin, hem değişmeye açık olması, hem de temas edeceği halk kültürü ile uyum sağlamaya çalışması milli kültürün gelişmesi ve zenginleşmesi için önemli bir kaynağı teşkil eder. (...) Kısacası, milli kültür, halk kültürü ile aydın kültürünün uyumundan doğmaktadır. Çünkü batı toplumları da hemen hemen aynı modeli tatbik etmek suretiyle milli kültürlerini meydana getirmişlerdir. Her iki kültür arasında uyumlu bir münasebet teşkil edebilmek için her şeyden önce **tehzibin harsa** uyması gerekmektedir."¹⁴

Kaplan'a göre "milli klütür, günümüzün antropologlarının belirttiği üzere, yukarı tabakanın (elit) meydana getirdiği felsefe, ilim, sanat, edebiyat ve estetik değerlerle ideolojilerin, halk katlarında yaşayan halk klütürü ile bütünleşmesidir.

Bir millet ilkin kültürel şuurunu, yani milli kültürünü kazanmadıkça, medenileşmesi mümkün değildir. Zira medeniyet, milli kültür ağacına aşılandığı zaman, ancak meyvelerini verebilir. Tanzimatın başarısızlığı, milli kültürü inşa etmeden Avrupa medeniyetine yönelmiş olmasındadır. Burada aşılma hadisesi aydın klütürün halk klütürü içinde eritilmesidir."¹⁵

12. A.g.e., s. 16.

13. A.g.e., s. 17.

14. A.g.e., s. 21.

15. A.g.e., s. 23.

“... Milletleri bir olan zümreler, ümmetleri ayrı olduğu takdirde siyasi birlik kuramazlar. Nitekim Hıristiyan Araplarla, Müslüman Arapların, Hıristiyan Arnavutlarla, Müslüman Arnavutların durumu böyledir. Diğer taraftan, aynı ümmete mensup zümreler ayrı milliyette olsalar bile siyasi birlik halinde yaşayabilmektedir. İrandaki Şii Türklerle, Şii Farslar gibi.

Gökalp’a göre milliyetimiz Türklük, beynelmileliyatımız ise İslamîyettir. Bu ikisi birbirine zıt olmaz. O halde milli kültürün kyanasını (..) Türklük ile (...) İslamîlikte aramak gerekir. Milli kültürümüzün zeminini teşkil eden unsurlar, aslında milletimizin inanç ve değerler sistemiyle hayat tarzı ve dünya görüşlerinde yansır. Bunlar İslam ve Türklük lifleriyle dokunmuştur”¹⁶.

“Zira gerçekten insanlık kültürünün temelinde din vardır ve yer-yüzünde istisnasız bütün kültür ve medeniyetler dinlerden doğmuştur. Mısır, Çin, Hind, Yunan, Roma, Bizans, Avrupa, Osmanlı medeniyet, kültür ve sanatları bunun en açık delilleridir. Din insan ruhunun en derin ihtiyaç ve sezgilerine tekabül eder. Bugün Karl Marks’ın “din bir afyondur” fikri aşılmış, onun yerini insan ruhunun gizli sembolleri almıştır.”¹⁷

“Eğer bir milli kültürün gelişmesi bekleniyorsa, bu milli kültür, birbirini besleyerek kültürün bütünü de besleyen alt kümelerden oluşmuş bir güneş sistemi gibi olmalıdır¹⁸. (...) Birbiriyle herhangi bir uzlaşmaya imkan tanımayacak ölçüde ters düşen kültürler olduğu sürece bütün siyasi ve iktisadi birleşme teşebbüsleri boşuna olacaktır.”¹⁹

Eliot’ya göre birbirine benzemeyen dinlerin, birbirine zıt kültürler oluşturduğu bir gerçektir²⁰. Bunun için dinin kültürde oynadığı rolü iyice bilmek gerekir. Kültür değiştirme sürecindeki başarısızlık, dini bir başarısızlıktır²¹.

DİNİN MİLLİ KÜLTÜRDEKİ ROLÜ

Dinin, insan toplumu kaderindeki yerini, Bergson (1859-1941)’un şu cümlesi ile belirtmenin uygun olacağını düşünüyorum: “Geçmişte bulunduğu gibi bugün de ilimsiz, sanatsız, felsefesiz toplumlar bulunacaktır. Fakat dinsiz bir toplum asla.”²²

16. A.g.e., s. 29.

17. Prof. Dr. Mehmet KAPLAN, a.g.e., s. 106.

18. T.S. Eliot, a.g.e., s. 57.

19. A.g.e., s. 62.

20. A.g.e., s. 62.

21. A.g.e., s. 97.

22. Henry Bergson, Les deux Sources de La Morale et de la Religion, Paris 1948, s. 105.

Görüldüğü gibi din felsefeden daha eskidir²³. Din ahlaktan da daha eskidir²⁴. Dolayısıyla tabii olarak din kültürden de daha eskidir. İşin esasına bakılırsa din, kültür ve medeniyeti kendiliğinden ihtiva eder. Jacque Maritain (1882-1973)'in de dediği gibi hakiki din ne insan, ne dünya, ne medeniyet ve ne de kültür kaynaklı olmayıp, Allah tarafından vahyolunmuştur. Hakiki din her medeniyet ve kültüre aşkındır. Hakiki din, her medeniyet ve kültürün en üstün yaratıcısı ve koruyucusudur. Hakiki din evrenseldir.”²⁵

Belirtilen ifadelerden açıkca anlaşılacağı üzere bir kültür dine bağlı olarak ortaya çıkıp gelişebilir. Dolayısıyla kültür ve medeniyetleri temelde, din oluşturur. Bu bakımdan milli kültürlerin oluşmasında en büyük pay dine düşer.

Dini, kültürün, basit ahlaki bir unsuru gibi gösterenler zaafa düşmektedirler²⁶. Milliyeti, milliyetçilikle karıştırmamak gerekir. J. Maritain'in nazarında, antik dünyadaki tipi ile milliyetçilik, dini anlaşılabilir hale getirip davranışları bozmuştur. Bu tip milliyetçilik, dini, kültürün içine sokup, onu bir kültür, bir medeniyet haline getirmiştir²⁷.

Said Halim Paşa da durum daha başkadır. O'na göre “milliyet gerek belirli bir muhitin mahsulü olarak, gerekse bir hayat gerçeği olmak bakımından ortadan kaldırılacak değildir. Milliyet cereyanının, gelecekte beynelmilelci cereyan içinde kaybolacağını hayal ve iddia etmekte pek gülünç olur²⁸. Ahmet Naim ise bu görüşü şöyle tamamlıyor: “Şeriatın çizdiği sınırlar içinde milletine yardım etmek, taraftarlık etmek, yine İslâmiyetin emrettiği bir şeydir. Böyle hareket edenlerin ellerini öper başımız üzerine koruz. (...)

Türkçüler övünmek kasdı olmasızın yalnız: “Biz Türküz” demekle hiçbir günah işlemezler. Türk diline, edebiyatına sanatına, ticaretine hizmet ederlerse fevkalade bir iş görmüş olurlar.”²⁹

Said Halim Paşa'ya göre “her milletin milli kanun ve ananeleri, üzerinde yaşadığı topraktan daha kıymetli bir “MANEVİ VATAN” meydana getirirler. Çünkü insan topluluklarını bir millet haline getiren onlardır. Başka bir kavmin tahakkümü altına düşen millet, arazisini değil, kanun ve ananelerini kaybettiği için istiklalinden olur. Üzerinde yaşadığı toprağı çoğu zaman terke mecbur olmadığı ve belkide ondan daha da fazla istifade ettiği halde esirdir. Çünkü milli değerlerini kaybetmiştir.

23. Henry Duméry, *Phenomenologie et Religion*, Paris 1962, s. 77.

24. Geddas Macgregor, *Les Frontieres de la Morale et la Religion*, Paris 1952, s. 29.

25. Jacque Maritain, *Religion et Culture*, Paris 1930, s. 22.

26. T.S. Eliot, a.g.e., s. 24.

28. Said Halim Paşa, *Buhranlarımız*, Basına hazırlanan M. Ertuğrul Düzdağ, Tercüman 1001 Eser, s. 112.

29. Prof. Dr. Orhan Türkdoğan, a.g.e., s. 84.

Bizim gibi vatan toprağını korumak uğrunda asırlardan beri, kanını cömertçe dökmüş olan bir milletin "MANEVİ VATAN"ına karşı ilgisiz kalıp, sevgisizlik ve saygısızlık göstermesi tasavvuru güç, anlaşılmaz bir hatadır. (...)

Şu halde milli değerlerimizin, ister bizim ihmalimizle olsun, ister bir darbe zoruyla olsun ortadan kalkması, esarete düşmemizden başka bir netice vermez³⁰. (...) Mehmet KAPLAN'a göre "osmanlı aydın tabakasının kültürü Türk halkının kültürüne yabancıdır. Onun kültür kaynağını Arapça ve Farsça kitaplar tayin eder. Türkçe, Arapça, Farsça karışımı olan Osmanlıca, Osmanlı aydın tabakasının dilidir. Oadaki kavramların çoğu günlük halk dilinde yoktur.

Osmanlı aydını Tanzimat'tan sonra Batı dillerin öğrenmiş, böylece aydın tabaka arasında kabaca Doğulu ve Batılı diye tavsif edilebilecek, bir birine zıt ve hatta düşman iki zümre vücuda gelmiştir.

Batılı kaynaklarla beslenen aydın tabaka, Türk halkına Osmanlı aydınlarından çok daha fazla yabancıdır. Zira ne de olsa, Osmanlı aydını ile halk tabakası aynı dinî inançları paylaşırlar. Asırlarca aynı din çerçevesi içinde yaşama, Osmanlı devri halk ve aydın tabakaları arasında ortak bir zihniyet vücuda getirmiştir. Batı dili ve kültürü ile yetişen yeni aydın sınıfı, hem eski Osmanlı aydın tabakasına hem de halk tabakasına yabancıdır. O, bin yıllık Türk-İslam kültürünün değil, bambaşka kaynaklara dayanan Batı kültürünün temsilcisidir. Tanzimattan sonra Türk toplumunda görülen çözülmenin başlıca sebebi, bu tabakalaşma, farklılaşma ve zıtlaşma ile açıklanabilir³¹.

Bu düşünceler ışığında meseleye bakılırsa, İslam aleminde, aynı cemiyette, aynı millette birbirinden farklı hatta birbirinin tamamen zıddı iki çeşit gaye bulunduğu görülür. Bunlardan biri, büyük halk kitlesinin gayesidir. Diğeri pek küçük bir azınlıkta kalan bazı aydınlar sınıfını gayesidir.

"Birincisi İslamiyet esasına dayanan mevzii bir gayedir. Mesela İran, Hindistan, Türkiye ve Mısır'daki Acem, Hintli, Türk ve Arap milli gayeleri böyledir. Bunlara göre saadet her birisinin kendine has bir anlayışla uymakta buldukları dinde ve o dinden gelen esaslara ve an'anelere muhabbet edip bağlı kalmaktadır.

İkinci gayeye gelince bu da mevziidir, ancak Batılı esaslara dayanır. Saadeti, Hintli, Türk, Acem veya Arap düşüncesiyle anlaşılmalı ve tefsir edilmiş bir Garb medeniyetinde arar.

Görülüyor ki İslam aleminin her tarafında halk ile aydın tabaka arasında, genelde, dondurulması imkansız büyük bir uçurum vardır. Halk ge-

30. Said Halim Paşa, a.g.e., s. 111.

31. Prof. Dr. Mehmet Kaplan, a.g.e., s. 17.

nellikle her yerde ileri gelenleri ve bazı müttfekirleri ile tam bir tezat halindedir.”³²

T.S. Eliot’a göre “bu çözümlenin başlıca çarelerinden birisi, toplumun ortak din ve kültür kaynaklarına dönmek ve onlarla beslenmektir³³. Böylece her şeyden önce halk ile aydın tabaka arasında bulunması zaruri olan “gaye birliği” sağlanmalıdır. Aksi takdirde Batı medeniyetinin tesiri çok daha kötü olacaktır³⁴.

Ortak bir inanç olmaksızın kültür bakımından milletleri bir araya getirme gayretleri, sadece hayalde kalmaya mahkumdur³⁵. Eliot’ya göre ortak bir inanca dayalı kültür unsurlarındaki birlik, asırlardır toplumları bir arada tutan gerçek bağdır. Hiç bir politik ve ekonomik teşkilat ne kadar iyi niyetli olursa olsun, bu şekildeki kültür birliğinin verdiğini sağlayamaz³⁶.

Din ve inanç birliğinin, milli birlikte oynadığı rolü, bugünkü İsrail devletinin kurulmasında açık olarak görmek hiç de zor değildir. Osman Ergin’in belirttiği gibi “Yahudinin pek bariz vasfından biri dinine hürmetidir. Yahudi nerede bulunursa oranın diliyle konuşur: En eski ve en asil olan İbranice unutulmuştur, konuşulmaz. Onu yalnızca hahamlarla münevverler bilir. İki bin küsur seneden beri belli başlı bir hükümetleri ve derli toplu bir vatanları olmadığı halde dünyanın her tarafına dağılmış, fakat adeta bir milli hükümetin ve hududu malum ve muayyen bir vatanın birleşmiş efradı gibi, hatta onlardan ziyade din ve milliyetlerinde varlık göstermişler” neticede bugünkü İsrail devletini kurmuşlardır.

Yahudiyi muhafaza eden dinidir. Yahudiler müşterek bir konuşma dilinden mahrumdurlar. Adeta 32 dillidirler. Tevrat ve Talmod onları adeta kardeş gibi tutar. Başka milletlerin terbiye ve imtisası karşısında onların milliyetlerini yok olmaktan korur³⁷.

Buradan, değişmeyen değerlerin önemi ortaya çıkıyor gibi görünüyor. “İhtiyaçlarının değişmesine rağmen insan tabiatı değişmez, her zaman aynıdır. Bugüne kadar halk arasında benciller, kıskançlar, alçak gönüllü, faziletli ve insaniyetperver kimseler görüldüğü gibi bundan sonra da aynı şekilde insanların akıllısı, akılsızı, kuvvetlisi, zayıfı, iyisi, fenası bulunacaktır. Vaktin geçmesiyle değişikliğe uğrayan şey, ihtiyaçlarla, beşeriyetin üstün ve noksan taraflarının tezahür şeklidir. (...) Ruh hallerimizin değişmesi karakterimizdeki iyilik veya kötülükleri ortadan kaldırmaz. Kötülükler ve iyilikler birbirine kaimdirler. (...)

32. Said Halim Paşa, a.g.e., s. 182-183.

33. Prof. Dr. Mehmet Kaplan, a.g.e., s. 17.

34. Said Halim Paşa, a.g.e., s. 184.

35. T.S. Eliot, a.g.e., s. 98.

36. A.g.e., s. 136.

37. Osman Ergin, Türk Maarif Tarihi, cilt 1-2, 1977, s. 804.

İnsanın gerek tabiatı, gerekse fazilet ve kötülükleri değişmediğinden, insanlara bir hareket tarzı tayin edip, birbirleri ile olan münasebetlerini düzene koyacak olan esasların da -onların tabiatlarından çıkarılmış olması gerekli olduğundan- zaruri olarak değişmez bir şekilde olacağı apaçıktır. Zamanın bu esaslar üzerinde yapabileceği tesir ve değişiklik, sadece tefsir ve tatbik şekilleri bakımından olabilir.”³⁸

Bu değişmeyen esaslar için, Platon'un, semavi kosmosdaki ahenk, disiplin ve düzeni sağlayan kanunların aynı olan bir kanunu savunduğunu görmekteyiz.

Montesquien ise bu hususta şöyle diyor: “Devletler var ki orada kanunlar hiçtir, yahut hükümdarın keyfi ve geçici arzusundan ibarettir. Bu devletlerde dinî kanunlar, beşeri kanunlar tabiatından olsaydı, dinî kanunlar dahi hiçbir ehemmiyeti haiz olmazdı: Halbuki cemiyet-i beşeriye sabit ve muayyen bazı şeylere muhtaçtır; sabit ve muayyen olan şey de işte dindir.

Beşeri kanunların tabiatı vuku bulan hadiselerin cümlesine tabi olmalarını ve insanların meramları değiştiği nisbette değişmelerini gerektirir; bilakis dinî kanunların tabiatı asla değişmemektir. Beşeri kanunlar “iyi” fikrine, din “daha iyi” fikrine mübtenidirler. İyinin başka bir hedefi olabilir, çünkü müteaddid iyiler var; fakat “daha iyi” yalnız bir tanedir ve binaenaleyh değişmez. Kanunları değiştirmek pekala mümkündür, çünkü onlar hakkındaki fikrimiz “iyi” olmaktan ibarettir; fakat müessesat-ı diniyye daima “en iyi” addolunur.”³⁹

Herkesin çeşitli politik görüşü olabilir, fakat herkesin görevi milli kültürümüzü, politik etkiler ve çeşitli egoizmlerle kirlenmeden muhafaza etmek, bulunduğu meslekte en mükemmele ulaşmaya çalışmak olmalıdır. Ulu geçmişimizin bize bıraktığı müşterek maddi ve manevi değerleri koruyup, ülkemizi en az çağdaş medeniyet düzeyine yükseltmek için, din merkezli güneş sistemi şeklindeki kültür birliğini sağlamamız gerektiğine inanıyorum.

38. Said Halim Paşa, a.g.e., s. 194-195.

39. Montesquien, Ruhu'l-Kavanin, cilt II, İstanbul 1339, s. 111.